

**Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет природокористування
Факультет агротехнологій і екології
Кафедра екології**

**СИЛАБУС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ У С.-Г. ВИРОБНИЦТВІ»**

для студентів, що навчаються за ОПП «Екологія»
за другим (магістерським) рівнем освіти
за спеціальністю 101. Екологія
галузі знань 10. Природничі науки

Львів 2023

АНОТАЦІЯ КУРСУ

Агроекологія - наука, становлення якої обумовлене загальною тенденцією розвитку людства: забезпечення гармонійних взаємовідносин з природою за високого рівня виробництва з інтенсивним використанням енергетичних ресурсів землі. Наука стає методологічною основою розвитку аграрного виробництва та обслуговуючих його галузей господарства, які значною мірою визначають загальну екологічну кризу.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Теоретичні і методологічні основи агроекології
2. Оптимізація структури агроєкосистеми

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни Метою викладання навчальної дисципліни “Екологічні проблеми у с.-г. виробництві” є дати студентам уяву про сутність, мету, завдання, складові елементи і значення цієї науки для розвитку агросфери і суспільства, навчити їх новим підходам і методам екологічно безпечного сільськогосподарського виробництва, методам екологізації АПК, ознайомити із засобами відтворення продуктивності сучасних агроландшафтів і забезпечення виробництва екологічно чистої продукції.

Завданням вивчення дисципліни є формування у майбутнього спеціаліста екологічної свідомості та принципів ведення екологічно збалансованого землеробства.

Компетентності та програмні результати

У результаті вивчення даного курсу студент повинен набути наступні компетентності:

- K01. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- K02. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- K03. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- K04. Здатність розробляти та управляти проектами.
- K09. Обізнаність на рівні новітніх досягнень, необхідних для дослідницької та/або інноваційної діяльності у сфері екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування.
- K10. Здатність застосовувати міждисциплінарні підходи при критичному осмисленні екологічних проблем.
- K11. Здатність до використання принципів, методів та організаційних процедур дослідницької та/або інноваційної діяльності.
- K17. Здатність самостійно розробляти екологічні проекти шляхом творчого застосування існуючих та генерування нових ідей.
- K18. Здатність оцінювати рівень негативного впливу природних та антропогенних факторів екологічної небезпеки на довкілля та людину.

Програмні результати навчання:

- ПР02. Уміти використовувати концептуальні екологічні закономірності у професійній діяльності.
- ПР16. Вибирати оптимальну стратегію господарювання та/або природокористування в залежності від екологічних умов.
- ПР17. Критично осмислювати теорії, принципи, методи і поняття з різних предметних галузей для вирішення практичних задач і проблем.
- ПР19. Уміти самостійно планувати виконання інноваційного завдання та формулювати висновки за його результатами.
- ПР20. Володіти основами еколого- інженерного проектування та еколого- експертної оцінки впливу на довкілля.

Одержані знання під час вивчення дисципліни «Екологічні проблеми у с.-г. виробництві» допоможуть студентам ширше оволодіти своєю професією, краще засвоїти інші дисципліни екологічного спрямування та будуть практично використані ними в охороні навколишнього середовища

Інформаційний обсяг навчальної дисципліни(зміст)

Розділ 1.

Тема 1. Вступ. Сільське господарство в XXI ст. Проблеми охорони навколишнього середовища й стійкого розвитку.

Тема 2. Агросфера як складова біосфери. Стратегія сталого розвитку. Концепція переходу України до сталого розвитку.

Тема 3. Біоіндикація й біотестування в агроєкології.

Тема 4. Агроєкологічний моніторинг. Методичні і організаційні основи його проведення.

Розділ 2.

Тема 5. Екологічна біотехнологія..

Тема 6. Оптимізація агроландшафтів і організація стійких агроєкосистем

Тема 7. Виробництво екологічно безпечної продукції

Тема 8. Альтернативні системи землеробства і їхнє екологічне значення

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Основними видами навчальних аудиторних занять, під час яких здобувачі вищої освіти отримують необхідні знання, є лекції, семінарські заняття, консультації.

При викладанні лекційного матеріалу передбачено поєднання таких форм і методів навчання, як лекції – бесіди і лекції-візуалізації. Лекція-бесіда забезпечує безпосередній контакт викладача з аудиторією і дозволяє привернути увагу здобувачів вищої освіти до найбільш важливих питань теми лекції, визначити у процесі діалогу особливості сприйняття навчального матеріалу здобувачами вищої освіти.

Лекція-візуалізація – візуальна форма подачі лекційного матеріалу з розгорнутим або коротким коментуванням візуальних матеріалів, що переглядають технічними засобами навчання або аудіо-відеотехніки. При проведенні семінарських занять передбачено поєднання таких форм і методів навчання, як робота у малих групах або дискусія.

Здобувачі вищої освіти працюють з друкованим інформативним матеріалом або з матеріалом мережі Інтернет, виконують усні та письмові завдання (контрольні питання або тести), виступають з доповідями і презентаціями, підготовленими як індивідуальні проекти. Програмою передбачено такі проекти для формування професійної компетентності: виступ за темою індивідуального науково-дослідного завдання (або з темою самостійного вивчення дисципліни) та виступ-інформування за темами семінарських занять (у вигляді презентації або реферату).

План лекційних занять з дисципліни «Екологічні проблеми у с.-г. виробництві»

№ з/п	Тема, питання що вивчаються
1.	Розділ 1 Теоретичні і методологічні основи агроєкології Тема 1. Вступ. Сільське господарство в XXI ст. Проблеми охорони навколишнього середовища й стійкого розвитку. Агросфера як складова біосфери. Стратегія сталого розвитку. Концепція переходу України до сталого розвитку.
2.	Тема 2. Ґрунтово-біотичний комплекс як основа агроєкосистеми Ґрунтово-біотичний- комплекс — цілісна матеріально-енергетична підсистема біоагроценозів Біогеоценотична діяльність мікробного комплексу Функціональна роль ґрунту в екосистемах Антропогенне забруднення ґрунтів Нормування змісту хімічних елементів у ґрунті Екологічні основи збереження й відтворення родючості ґрунтів, захист від забруднення важкими металами
3.	Тема 3. Біоіндикація й біотестування в агроєкології Загальні положення. Вимоги до біоіндикаторів. Біоіндикація стану ґрунтового покриву. Фітоіндикація стану ґрунтового покриву.

4	<p>Тема 4. Агроекологічний моніторинг. Методичні і організаційні основи його проведення. Агроекологічний моніторинг в інтенсивному землеробстві. Компоненти агроекологічного моніторингу. Еколого-токсикологічна оцінка агроекосистем. Біогеохімічні підходи до проведення агроекологічного моніторингу. Організація інформаційної бази даних агроекологічного моніторингу</p>
5	<p>Розділ 2. Оптимізація структури агроекосистеми Тема 5. Екологічна біотехнологія. Поняття «екологічна біотехнологія». Біологічні альтернативи хімічним пестицидам і мінеральним добривам. Перспективи розвитку екологічної біотехнології. Біологічне очищення стічних вод. Біотехнологія й утилізація твердих відходів.</p>
6	<p>Тема 6. Оптимізація агроландшафтів і організація стійких агроекосистем Загальні положення Стійкість і мінливість агроекосистем Основні принципи організації агроекосистем Оптимізація структурно-функціональної організації агроекосистем - основа підвищення їхньої продуктивності й стійкості Методологічні основи екологічної оцінки агроландшафтів. Стійкість агроекосистем Реакція мікробного угруповання на антропогенний вплив Типи реакції агрофітоценозу на антропогенні впливи Стійкість агроекосистем при різних системах землеробства Умови реконструкції й створення стійких агроекосистем Збалансованість процесів мінералізації й гуміфікації - інтегральний показник екологічної стійкості педосфери</p>
7	<p>Тема 7. Виробництво екологічно безпечної продукції Еколого-токсикологічні нормативи. Речовини, що забруднюють продукти харчування і корми Способи виключення або мінімізації негативних впливів забруднень</p>
8	<p>Тема 8. Альтернативні системи землеробства і їхнє екологічне значення Розвиток альтернативного землеробства Вермикультура й біогумус. Екологічні аспекти підготовки й застосування. Характеристика вермикультури. Біогумус і його агроекологічна оцінка. Теорія і практика використання біогумусу і біомаси. Перспективи створення біодинамічного господарства і переведення господарств на екологічну основу.</p>

План практичних занять з дисципліни

№ з/п	Назва теми
1	Гігієнічна регламентація застосування пестицидів та очищення ґрунтів від залишкових кількостей пестицидів
2	Шляхи реалізації продуктів, забруднених хлорорганічними пестицидами
3	Шляхи надходження нітратів і дія їх на організм людини
4	Контроль за вмістом важких металів в продуктах харчування і продовольчій сировині
5	Стале землеробство – проблеми і шляхи вирішення
6	Еродовані землі –проблеми та шляхи їх оздоровлення
7	Перспективи використання біологічних показників для моніторингу агроекологічного стану ґрунтів
8	Рекультивація порушених земель

Завдання для самостійного вивчення навчальної дисципліни

№ з/п	Назва теми
1	Міждисциплінарні зв'язки науки. Об'єкти вивчення та наукова проблематика с/г екології. Екологічна ситуація в агросфері України
2	Місце агроєкосистем у різноманітні екосистем Землі. Речовинно-енергетичні та інформаційні фактори.
3	Природо-ресурсна характеристика основних агроєкосистем України.
4	Гідрофізичні характеристики ґрунту. Водний баланс ґрунту. Вологообмін в агрофітоценозі. Фактори, що визначають інтенсивність газообміну між ґрунтом і приземним шаром повітря.
5	Екологічні функції ґрунту. Склад ґрунту та рівні його організації.
6	Еколого-агрохімічна оцінка ґрунту. Агроєкологічне групування земель. Екологічна роль гумусу. Буферна властивість ґрунту.
7	Технічне забезпечення ґрунтозахисного землеробства
8	Біологічний кругообіг речовин при застосуванні добрив.
9	Вимоги, що ставляться до системи характеристик забруднення ґрунтів і продукції рослинництва залишковою кількістю пестицидів
10	Радіаційний моніторинг сфери сільськогосподарського виробництва
11	Системи і перспективи альтернативного землеробства за кордоном
12	Біотехнологія переробки продуктів тваринництва
13	Поняття про динаміку, розвиток та стійкість агроєкосистеми. Внутрішні та зовнішні (природні, антропогенні) фактори мінливості агроєкосистеми.
14	Принципи організації високопродуктивної та стійкої агроєкосистеми Причини та наслідки порушення стійкості агроєкосистеми
15	Стійкість агроєкосистеми як основа її продуктивності
16	Сертифікація харчової продукції

Методи контролю та оцінювання

- 1. Усне опитування (фронтальне, індивідуальне, детальний аналіз відповідей студентів).*
- 2. Письмова аудиторна та позааудиторна перевірка – розв'язування задач і прикладів, підготовка рефератів, презентацій, контрольні роботи (з конкретних питань тощо) або тести*
- 3. Практична перевірка – аналіз виробничої інформації, рішення професійних завдань.*

Види контролю: поточний контроль, проміжна та семестрова атестація.

Відпрацювання пропущених занять студентами здійснюється згідно «Положення про порядок відпрацювання студентами Львівського національного університету природокористування пропущених лекційних, практичних, лабораторних та семінарських занять». Студент представляє конспект а з пропущеної теми лекційного курсу та опрацьований практичний матеріал (захист роботи або контрольна чи тестові завдання)) з відповідної тематики. Самостійне вивчення навчальної дисципліни за вищевказаними темами передбачає також підготовку рефератів, доповідей, презентацій (максимальна кількість балів - 5 за одну тему, але не більше 10 б. за весь курс дисципліни).

Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен, курсова робота.

КРИТЕРІЇ ПОТОЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Поточне оцінювання здійснюється за кожним завданням в межах розділів. Оцінюються і завдання, виконувані в аудиторії, і завдання, виконувані під час самостійної роботи. Протягом вивчення дисципліни здійснюється самоконтроль. Загальні критерії оцінок: “відмінно” – здобувач вищої освіти виявив всебічні, систематичні та глибокі знання навчального матеріалу дисципліни, передбаченого програмою; опрацював основну та додаткову літературу, рекомендовану програмою; проявив творчі здібності у розумінні, логічному, стислому та ясному трактуванні

навчального матеріалу; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни, їх значення для подальшої професійної діяльності. “добре” – здобувач вищої освіти виявив систематичні та глибокі знання вище середнього рівня навчального матеріалу дисципліни; продемонстрував уміння легко виконувати завдання, передбачені програмою; опрацював літературу, рекомендовану програмою; засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни, їх значення для подальшої професійної діяльності. “задовільно” – здобувач вищої освіти виявив знання навчального матеріалу дисципліни в обсязі, необхідному для подальшого навчання та майбутньої професійної діяльності; виконав завдання, передбачені програмою; ознайомився з основною літературою, що зазначена у програмі; припустив значну кількість помилок або недоліків у відповідях на запитання співбесіди, тестування, при виконанні завдань тощо, які може усунути самостійно. “незадовільно” – здобувач вищої освіти не має знань зі значної частини навчального матеріалу; припускає принципові помилки при виконанні більшості передбачених програмою завдань.

Питання з дисципліни
«Екологічні проблеми у с.-г. виробництві»
які виносяться на екзамен

1. Поняття про агроекологію як невід'ємну частину екології
2. Історія становлення агроекології.
3. Методи досліджень в агроекології
4. Агросфера як складова біосфери.
5. Екологічна ситуація в агросфері України.
6. Стратегія сталого розвитку АПК.
7. Значення і завдання, об'єкти вивчення та наукова проблематика агроекології.
8. Поняття про агроекосистему.
9. Рівні організації, типи склад і структура агроекосистем.
10. Екологічні фактори та ресурси агроекосистеми.
11. Агротехнічний метод захисту рослин для біологічних технологій вирощування с/г культур
12. Агроценоз як результат впливу на природу антропогенного чинника
13. Безвідходні технології при переробці с/г продукції
14. Біотехнологія переробки відходів тваринництва. Одержання біогазу
15. Вермикультура, її суть і практичне використання
16. Головні принципи біологічного землеробства
17. Гранично допустимі концентрації (ГДК) шкідливих речовин у ґрунті й продукції рослинництва
18. Деградація ґрунтів і причини її виникнення
19. Забруднення водного басейну і заходи щодо його охорони
20. Забруднення пестицидами біосфери і їх негативний вплив на природу і людину
21. Забруднення повітря і заходи щодо його охорони
22. Заходи щодо запобігання можливого забруднення навколишнього середовища добривами
23. Іригаційна ерозія ґрунту і заходи щодо її запобігання
24. Методи очищення і утилізації гнойових стоків
25. Негативний вплив відходів тваринництва на навколишнє середовище
26. Негативні наслідки вітрової і водної ерозії ґрунтів
27. Нітрати, їх негативний вплив і шляхи його запобігання
28. Основні принципи системи протиерозійних заходів
29. Основні фактори негативного впливу мінеральних добрив на біосферу
30. Переуцільнення ґрунтів і заходи щодо його зменшення
31. Пестициди як чинник можливого забруднення навколишнього середовища
32. Роль зелених (сидеральних) добрив у підвищенні врожайності с/г культур і поліпшенні родючості ґрунту
33. Системи альтернативного землеробства
34. Системи захисту рослин для біологічних технологій вирощування с/г культур
35. Сучасні вимоги до екологічно чистих технологій с/г виробництва
36. Теорія і практика використання біогумусу
37. Умови і причини забруднення земельних угідь
38. Шляхи запобігання деградації ґрунтів

39. Шляхи можливого забруднення навколишнього середовища добривами
40. Шляхи утилізації гною
41. Умови стабільного існування та функціонування агроєкосистеми, можливості управління її розвитком.
42. Найважливіші екологічні закони у застосуванні до агроєкосистеми.
43. Поняття про динаміку, розвиток та стійкість агроєкосистеми.
44. Внутрішні та зовнішні (природні, антропогенні) фактори мінливості агроєкосистеми.
45. Причини та наслідки порушення стійкості агроєкосистеми.
46. Стійкість агроєкосистеми як основа її продуктивності.
47. Місце агроєкосистем у різноманітні екосистем Землі.
48. Речовинно-енергетичні та інформаційні фактори.
49. Природо-ресурсна характеристика основних агроєкосистем України
50. Принципи організації високопродуктивної та стійкої агроєкосистеми.
51. Ґрунт - основа стійкості агроєкосистеми.
52. Ерозія і деградація ґрунту як наслідки порушення стійкості агроєкосистеми.
53. Мінімізація обробітку ґрунту.
54. Вермикомпостування.
55. Система удобрення.
56. Захист ґрунту від ерозії.
57. Ґрунтозахисна контурно-меліоративна система землеробства.
58. Закономірності накопичення радіонуклідів у рослинах і тваринах та принципи їх міграції трофічними ланцюгами.
59. Заходи щодо зниження радіонуклідного забруднення продукції рослинництва.
60. Регулювання вмісту радіонуклідів у продукції тваринництва
61. Еколого-токсикологічна та санітарно-гігієнічна характеристика та оцінка пестицидів.
62. Раціональне використання добрив та хімічних меліорантів.
63. Види відходів у сільськогосподарському виробництві.
64. Мало- та безвідходні технології в рослинництві і тваринництві.
65. Утилізація, перероблення, очищення відходів, технології та екологічно обґрунтовані норми їх використання у землеробстві. Зменшення навантаження техніки на ґрунт.
66. Вимоги до рекультивації земель сільськогосподарського використання.
67. Теорія і практика використання біогумусу і біомаси.
68. Біогумус (вермикомпост) та його характеристика.
69. Перспективи створення біодинамічного господарства і переведення господарств на екологічну основу.
70. Системи і перспективи альтернативного землеробства за кордоном

Рекомендована література Базова

1. Писаренко В.М., Писаренко П.В., Писаренко В.В. Агроєкологія: Навчальний посібник. – Полтава, 2008. – 256 с.
2. Агроєкологія теорія та практикум: Навчальний посібник. /Писаренко В.М., Писаренко П.В., Перебийніс В.І.– Полтава: «ІнтерГрафіка». - 2003. – 318 с.
3. Агроєкологія / В.А. Черников, Р.М. Алексахин, А.В.Голубев й др. - М: Колос, 2000. -536с.
4. О.І. Фурдичко. Агроєкологія: монографія. К.: Аграр. наука, 2014. 400 с.
5. Булігін С.Ю. Формування екологічно сталих агроландшафтів: Навчальний посібник. Харків: Вид-во ХДАУ, 2001. 116 с.

Допоміжна

1. Вирощування екологічно чистої продукції рослинництва /Є.Г.Дегодюк, В.Ф. Сайко, М.С. Корнійчук та ін.; За ред. Є.Г. Дегодюка. -К.: Урожай, 1992.-320с.
2. Забезпечення бездефіцитного балансу гумусу в ґрунті /О.О. Бацула, Є.А. Головачов, Р.Г. Дерев'янок та ін.; За ред О.О. Бацули. - К.: Урожай, 1987.-128с.

3. Василенко М.Г. Органо-мінеральні добрива і регулятори росту рослин в агроекосистемах: монографія / М. Г. Василенко, А.П. Стадник // за наук. ред. акад. НААН О.І. Фурдичка. – К.: ДІА, 2018. 285 с.
4. Куценко О.М., Писаренко В.М. Агроекологія. - К.: Урожай, 1995. -256с.
5. Минеев В.Г. Химизация земледелия й природная среда.- М.: Агропромиздат, 1990. - 287 с.
6. Надточій П.П. та ін. Екологія ґрунту та його забруднення /П.П. Надточій, В.Г. Гермашенко, Ф.В. Вольвач. - К.: Аграрна наука, 1998-286с.
7. Плішко А.А., Майстренко В.І. Охорона сільськогосподарських угідь від забруднення. - К.: Урожай, 1985. -160 с.
8. Тараріко О.Г., Москаленко В.М. Каталог заходів з оптимізації структури агроландшафтів та захисту земель від ерозії. - К.:Фітосоціоцентр, 2002. - 64с.
9. Польовий А.М., Божко Л.Ю. Біологічні й екологічні основи продуктивності агроекосистем. Підручник. Одеса: ТЕС, 2016. 278с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотечно-інформаційні ресурси— [книжковий фонд](#), періодика та фонди на [електронних носіях](#) бібліотеки ЛНАУ, державних органів науково-технічної інформації, наукових, науково-технічних бібліотек та інших наукових бібліотек України.
2. Електронні інформаційні ресурси мережі інтернет з переліком сайтів:
<http://ukr-tur.narod.ru/bibl/bibliot.htm>
<http://ukrlibrary.org/1101.htm>
<http://www.nbuv.gov.ua/e-Journals/nd/2008-2/08lvioap.pdf>

ПОЛІТИКА КУРСУ («ПРАВИЛА ГРИ») В АУДИТОРНИЙ ЧАС

Курс передбачає роботу в колективі. Студенти під час лекційних занять ведуть конспект з відповідної теми. Під час заняття або ж в кінці лектор ставить питання, веде діалог з аудиторією для кращого засвоєння теоретичного матеріалу. Середовище в аудиторії є дружнім, творчим, відкритим до конструктивної критики. Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлений термін. Якщо здобувач вищої освіти відсутній з поважної причини, він/вона презентує виконані завдання під час самостійної підготовки та консультації викладача. Під час роботи над індивідуальними науково-дослідними завданнями та проектами не допустимо порушення академічної доброчесності.